

РАҲМАТИЛЛА МУСУРМОНОВ

**КЛАСТЕР ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ
АСОСИДА ЎҚУВ-ТАРБИЯ
ФАОЛИЯТИНИ
ТАКОМИЛЛАШТИРИШ**

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ТАЪЛИМ,
ФАН ВА ИННОВАЦИЯЛАР ВАЗИРЛИГИ
ЧИРЧИК ДАВЛАТ ПЕДАГОГИКА УНИВЕРСИТЕТИ

РАҲМАТИЛЛА МУСУРМОНОВ

КЛАСТЕР ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ АСОСИДА
ЎҚУВ-ТАРБИЯ ФАОЛИЯТИНИ
ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

(Монография)

Тошкент
«ZEBO PRINT»
2023

-4205/x-

UO'K 37.046;377

KBK 74.57

M-88

РАҲМАТИЛЛА МУСУРМОНОВ. КЛАСТЕР ТЕХНОЛОГИЯ-ЛАРИ АСОСИДА ЎҚУВ-ТАРБИЯ ФАОЛИЯТИНИ ТАКОМИЛ-ЛАШТИРИШ [Монография]: – Тошкент. «ZEBO PRINT» – 2023.- 188 бет.

Илмий маслаҳатчи:

Мухамедов Гафуржон Исраилович - *Ўзбекистон Фан арбоби, кимё фанлари доктори, профессор.*

Тақризчилар:

Усаров Ж.Э. - *педагогика фанлари доктори, профессор.*

Ҳимматалиев Д.О. - *педагогика фанлари доктори, профессор.*

Пўлатов Ш. - *педагогика фанлари номзоди, доцент.*

Мазкур монография “Модернизациялашган таълим шароитида умумий ўрта таълим мактабларида ўқув-тарбия фаолиятини кластер технологиялари асосида такомиллаштириш” нинг долзарб масалаларига бағишланган бўлиб, ўқувчиларнинг дарс интизомига салбий муносабатлари оқибатларини бартараф этиш, фанлардан берилаётган БКМ ларни самарадорлигига эришиш, мактаб раҳбарлари, амалиётчи психологлар, ўқитувчилар, ота-оналар масъулиятларини ошириш каби механизмларини такомиллаштириш муаммоларига бағишланган.

Мактаб раҳбарлари, фан ўқитувчилари, синф раҳбарлари, мактаб амалий психологлари, ота-оналар, маҳалла фаоллари, ёшлар ташкилотлари мутасаддиларига, педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш марказлари педагогик ходимларига амалиётда қўллаш учун мўлжалланган. Ундан илмий тадқиқотчилар, таянч докторантлар, магистрлар, инновацион педагогик таълим кластери муаммолари билан қизиқувчилар ҳам фойдаланишлари мумкин.

ISBN 978-9910-9587-1-7

ПЕДАГОГИК ТАЪЛИМ ИННОВАЦИОН КЛАСТЕРИ – УЗЛУКСИЗ ТАЪЛИМ ТИЗИМИ САМАРАДОРЛИГИ ОМИЛИ

Педагогик таълим инновацион кластери узлуксиз таълим тизимидаги барча таълим турлари, илмий тадқиқот институтлари ва марказлари, амалиёт базалари, илмий ва илмий-методик тузилмаларнинг бир бутунлиги бўлиб, уларнинг биргаликдаги вазифалар тақсимланган фаолияти педагогик таълим тизимини сифат жиҳатидан янги даражага кўтариш имконини беради. Бинобарин, кластернинг асосий мақсади ўз таркибига кирувчи таълимий-илмий-инновацион салоҳиятни нафақат юқори фуқаролик ва касбий лаёқатлилик даражаси билан, балки рақобатбардошлиги, янгиликларни қабул қила олиш қобилияти, янги таълим дастур ва технологияларини лойиҳалаш ҳамда амалга ошира олиш қобилиятига эга замонавий таълим мутахассисларини тайёрлаш учун бирлаштиришдир. Педагогик таълим ривожланишининг кластертизимитаълимбериш, ўқувадабиётларинияратиш, педагог кадрлар илмий салоҳиятини ошириш, таълим ва тарбия узвийлиги билан боғлиқ умумий йўналишларда фаолият олиб боради. Айти пайтда бу умумий йўналишлар таълимни бошқариш ваташқиллаштириш, таълим турлари ва йўналишлари ўртасида узвийлик ва интеграцияни таъминлаш, ўқитиш методлари ва воситаларидан фойдаланиш каби йўналишларда хусусийлашади. Юқорида келтирилганларга асосланиб, бугунги кунда янги Ўзбекистон шароитида “Таълим тўғрисида” ги қонуни, Президент қарор ва фармонлари ва бошқа ҳуқуқий-меъерий ҳужжатлар талаблари асосида узлуксиз таълим тизимида таълим-тарбия олаётган ёшларимизга замонавий мукамалликни шакллантиришда табиийки, масъулият юки асосан, энг аввало, оилага, сўнг эса таълим муассасалари ходимлари зиммасига тушиши табиий. Бу масъулият эса педагог-ўқитувчилардан қайси фан мутахассиси бўлишидан қатъий назар замон билан

ҳамнафасликни, ўқувчилар руҳиятини эътиборга олган ҳолда мазмунли дарс ҳамда тарбиявий машғулотлар жараёнини ташкил этишни талаб этади. Шунинг учун ҳам бугунги кунда мамлакатимизда кенг қўламда олиб борилаётган ислохотлар узлуксиз таълим тизимида меҳнат қилаётган устоз-мураббийларга жуда катта масъулият ва залворли вазифаларни қўймоқда. Мамлакатимизнинг ўқув-тарбия муассасаларида ёшларга таълим ва тарбия бераётган ўқитувчи-педагогларнинг тайёргарлик даражалари, тажриба ва малакалари, касб маҳоратлари ва ўз касбига бўлган мослик даражаси (компонентлиги) қай даражада, улар томонидан ёшларимизга берилаётган таълим ва тарбиянинг самарадорлик даражаси бугун шиддат билан кечаётган глобаллашув жараёнларига мосми?! Қолаверса, ўқувчиларимиз орасида тарбияси қийин болаларнинг хатти-ҳаракатларини педагогик-психологик таҳлил этиш ва уларга амалий жиҳатдан кўмак бериш, тарбиячи-педагоглар учун мазкур йўналишда етарли тасаввурга ҳамда улар билан амалий машғулотлар ўтказиш кўникма ва малакаларига эга бўлишни талаб этади. Дарс самарадорлигига эришиш асосан ўқувчиларнинг дарсга бўлган муносабатларига боғлиқ бўлади. Ана шу муносабат эса икки хил бўлиши мумкин. Албатта, дарсга ижобий муносабат ўқувчиларни баркамоллик сари ундаса, салбий муносабат эса бунинг тескараси демакдир. Ўқитувчи-мураббийлар томонидан замонавий дарсларни қай даражада ташкил этилишида гап кўп. Бекорга дарс - муқаддас дейилмаган. Ана шу муқаддаслик жуда кўп нарсани ҳал қилади. Бунинг учун эса фаолият олиб бораётган таълим муассасалари раҳбарлари ва ходимларининг фидойиликлари, компетентликлари муҳим ҳал қилувчи рол ўйнайди. Хўш, жамиятда қабул қилинган тартиб-қоидаларни бузиш қачон ва қандай шароитларда юз беради. Зеро болалар ёш, яъни ўсмирлик чоғида у ёки бу таъсирларга тезроқ берилиши уларга хос хусусият эканлиги ҳеч кимга сир эмасдир. Ўсмирларни

керакли ва ўз пайтда мақбул йўлга сола олмасак, кейин кеч бўлиши тайин. Яъни бола ўз йўлини, келажагини жамият ҳаётига зид бўлган турмуш тарзи билан боғлиқ ҳолда тасаввур этса, уни бу йўлдан қайтариш жараёни анча қийин кечади. Шу сабабли шифокорлар айтганидек, касалликни даволашдан кўра, унинг олдини олиш кўпроқ самара беради. Шунинг учун ҳам биз болаларни салбий хатти-ҳаракатга мойилликларини илгарироқ фаҳмлашга алоҳида эътибор беришимиз лозим. Акс ҳолда, кейинчалик болани нотўғри йўлдан тўғри йўлга солиш учун бир неча барорар куч-ғайрат, маблағ сарфлашга тўғри келади. Ана шу мақсадда педагогика фани ривожига муносиб ҳисса қўшиб келаётган олимларнинг тадқиқотларидан жавоб излаш, муаммо нечоғлик илмий таҳлил этилиб тавсиялар ишлаб чиқилганидан хабардор бўлиш зарур. Ўз навбатида муаммони ижобий ҳал этиш учун янги тадқиқотларни олиб бориш, дарсга ижобий муносабатни такомиллаштиришнинг янги-янги механизмларини ишга туширишни талаб этади.

Мустақил тадқиқотчи «Мактаб менежменти» кафедраси доценти, педагогика фанлари номзоди, кўп йиллик педагогик ва ҳаётий тажрибага эга Р.Мусурмоновнинг шу йўналишда олиб бораётган тадқиқот иши мазмун-моҳияти долзарблиги билан аҳамиятлидир.

Мухамедов Г.И. – *Ўзбекистон Фан арбоби, кимё фанлари доктори, профессор.*

КИРИШ

Маълумки, шахс тарбияси узлуксиз жараён бўлиб, инсон дунёга келишидан бошлаб, то умрининг охиригача давом этиб боради. Бу жараён давомида атроф-муҳитдаги воқеа-ҳодисаларнинг шахсга салбий ёки ижобий акс таъсир этиши унинг инсоний фазилатлари қай даражада шаклланганлигини белгилайди. Бугунги кунда таълим соҳаси олдида турган энг долзарб муаммолардан бири ҳам айнан шу мақсадга қаратилган бўлиб, келажак авлодни баркамол шахс сифатида шаклланишини таъминлашдан иборатдир.

Гуруч курмаксиз бўлмаганидек, ўсиб келаётган ёшларимиз орасида тарбияси оғир ва ноқобил фарзандлар учраб туради. Айниқса, фарзанд тарбиясига етарли даражада эътибор бермайдиган ота-оналарнинг фарзандлари, оилавий можаролар туфайли назоратсиз қолаётган ўсмирларнинг тақдири, уларнинг тарбияси ва таълимига алоҳида эътибор ва ёндашув талаб этилади. Ана шундай тоифадаги болалар томонидан дарс жараёнига нисбатан салбий муносабат шаклланиб боради.

Яна шуни эътироф этиш лозимки, дарс жараёнига нисбатан салбий муносабатларнинг шаклланишида у ёки бу фанлардан сабоқ бераётган ўқитувчилар ҳам сабабчи бўлишлари мумкин. Тажрибалар кўрсатадики, ўқитувчининг ўқувчига нисбатан қўпол муомиласи, ўқувчи қалбига йўл топа билмаслик, ўринсиз танбеҳ ва дашномлар, ўқувчини менсимаслик, адолатсизлик сингари иллатлар ҳам ўқувчида ўша дарс бераётган ўқитувчининг нафақат ўзига, балки унинг фанига нисбатан ҳам нафрат уйғотади.

Агар биз фарзандларимизни ҳар томонлама етук, баркамол инсон қилиб тарбияламоқчи бўлсак, уларнинг хатти-ҳаракатларини ҳар томонлама ўрганишимиз шарт. Жамиятимиз учун ноқобил, интизомсиз, қонун-қоидаларни ҳурмат қилмайдиган масъулиятсиз инсонлар ортиқчалик қилади. Шунинг учун ҳам халқимизнинг "Бола

бошидан" деган иборасига амал қилиб, болаларимизнинг таълим-тарбиясида бўшлиқларга йўл қўйиб бўлмайди. Бунинг учун эса ота-онанинг, таълим муассасалари ўқитувчи-педагоглари, амалиётчи психологлар, жамоатчи ташкилотлар ҳамда кенг жамоатчиликнинг ҳар бирига тегишли бўлган масъулияти борки, бу масъулият уларга салмоқли вазифаларни юклайди.

Шундай қилиб, замонавий таълим-тарбия муаммоси етакчи масала сифатида давлат сиёсати даражасига кўтарилган даврда, фарзанд тарбиясида оила, яъни ота-оналарнинг таълим салоҳияти, таълим муассасаси билан аниқ мақсадга йўналтирилган узвий ўзаро манфаатли ҳамкорлиги зарурияти юзага келди. Ҳозир моҳияти ва мазмуни, стратегияси ва тамойиллари бўйича таъсирчан кучга айланиб бораётган модернизациялашган таълим соҳасини ривожлантиришнинг илмий-методик ёндашувлари ва усулларини янада самарадор шаклларини ишлаб чиқишни тақозо қилмоқда. Чунки яхши тарбия топган бола таълим муассасаларида яхши ва аъло баҳоларда ўқийди. Бугунги кунда ўқитиладиган фанларни давлат таълим стандартлари даражасида ўзлаштирилмаслиги – бу дарс интизомига тўғридан-тўғри боғлиқ.

Инновацион педагогик таълим кластерини таълим-тарбия жараёнларига қўллаш ўзининг ижобий натижасини бермоқда. Бу борада Чирчиқ давлат педагогика университети олиб борилаётган илмий тадқиқотлар натижасида қўлга киритилаётган ишлар диққатга сазаворлиги билан аҳамиятли.

Тажрибалар кўрсатадики, умумий ўрта таълим мактаб ўқувчиларининг дарс интизомига салбий муносабати оқибатида фанлардан ДТС талаблари даражасида ўзлаштирамасликдан ташқари қоидабузарликлар, безорилик, жиноятчиликлар содир этилаётганлиги ҳеч кимга сир эмас. Ота-оналарнинг бефарқликлари, масъулиятсизликлар, мактаб билан алоқани йўлга қўймаслик, боланинг бўш вақтини назорат қилмаслик,